

ГЛАВА I

Османската експанзия в Югоизточна Европа

Османската експанзия започва около 1300 г. в Северозападна Мала Азия и продължава чак до края на XVII в. Последното значително завоевание е Подолието през 1672 г. (по това време провинция на Полско-литовската държава, а сега част от Украйна). Експанзията превръща малкото племенно княжество на полуномадски пастири в бюрократична световна империя, простираща се на три континента.

По-голямата част от Югоизточна Европа е покорена през XIV и XV в., но някои нейни области са завладени по-късно (например Славония, Банат, Кипър, Крит), или пък остават свободни от османска власт (например Корфу, Далмация, Хърватско и Словения). За хората от региона османското завоевание е значимо събитие. То предопределя живота им както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. Историците застъпват различни, а понякога и коренно противоречиви тези за този процес. Повечето от тях възприемат гледна точка, центрирана около нацията, въпреки че хората през Късното средновековие рядко са възприемали света от етнически позиции. Тази категория историци представят разглеждания процес като серия от героични военни постижения, описвайки как техния собствен народ се борел храбро срещу безбройните врагове. За тях османското нашествие е или катастрофа за народа им и / или за европейската цивилизация, или пък, обратно, благоприятно установяване на османски мир. Според други историци реалната природа на процеса на завоюване е по-сложна. Етническите, религиозните и етическите граници често пъти се размиват. Големи кампании се редуват с незначителни нападения. На местно ниво мотивите и възприятията се различават значително от ясните разделения, съчинени от съвременните историци. Осигуряването на сътрудници често пъти е толкова важно, колкото и реалните сражения. Героизмът и посвещаването на различни идеали са част от картината, така както и жестокостта, страданието и измамата.

Тази глава от нашето Помагало няма за цел да документира процеса на османското завоевание и / или съпротивата на различни народи срещу него. Тя само предоставя ограничен брой извори, за да даде възможност на учениците да добият представа за сложността на процеса и за различните начини, по които хората от този период преживяват и възприемат събитията.

Ia. Първите етапи от съществуването на Османската държава в Анадола

I-1. Брактът на Орхан с дъщерята на *текфура* от Яр Хисар

Част 13.

Този дял разказва за булката, която взели, която била дъщеря на теквур на Яр Хисар¹; кому я дали

и какво се случило с нея. Осман Гази² я дал на сина си Орхан Гази³, нея, чието име било Юлюфер Хатун. И Орхан по това време станал млад юнак [...] И когато завзели онези четири замъка [Биледжик, Яр Хисар, Инегьол и Ая Никола], те

1. Изписвано и във формата *текфур*; означава дребен християнски владетел в Мала Азия, чиято територия е включена в османските владения.
2. Осман I — основател на Османската държава; управлява от около 1281 г. до около 1324 г.
3. Орхан — османски владетел от 1324 до 1362 г.

въздали справедливост и безпристрастност в тази провинция. И цялото [селско] население се върнало и се заселило там, където му било мястото. Започнали да живеят по-добре, както изглежда, отколкото под властта на неверниците. Понеже, като чули колко са добре сега тези неверници, дори хора от други провинции започнали да пристигат. И така, Осман Гази искал да вдигне сватба, за да даде Юлюфер Хатун за жена на сина си Орхан Гази. Така и сторил. Юлюфер Хатун е тази дама, която има теке точно срещу цитаделата на Бурса, близо до портата Каплуджа [топлите извори]. И тя била онази, която построила моста над потока Юлюфер. И това е мостът, който дал името си на потока. И Мурад хан Гази⁴, и Сюлейман паша⁵, и двамата са нейни синове. И на двамата баща им бил Орхан Гази. Когато дамата умряла, тя била погребана, заедно с Орхан Гази, в цитаделата на Бурса.

Aşıkpaşa-zâde, p.102.

Хрониката на Ашкпашазаде е един от първите османски династични летописи, но е написана през XV в., тоест повече от век след описваните събития.

Защо Орхан Гази се оженил за дъщерята на текфура? Защо баща му взел решението за този брак? Представете си, че вие сте на мястото на Орхан. Според Ашкпашазаде какви са най-важните качества, които трябва да притежава една османска дама?

I-2. Завземането на Караджахисар и първото прочитане на хутбе в името на Осман Гази.

Част 14.

Този дял разказва как станало така, че да се четат петъчни молитви в името на самия Осман Гази, и как това било предадено в града.

Когато завзел Караджахисар, [много от] къщите

в града били оставени празни. И много хора дошли от провинцията Гермиян и други провинции. Те помолили Осман Гази да им осигури домове. Така Осман Гази им дал домове. И не след дълго градът започнал да процъфтява. И те превърнали многобройните си църкви в джамии. И дори организирали пазар. И тези хора [кавим, което значи и племе] се съгласили помежду си да изпълняват петъчните молитви и дори помолили за кадия. Имало един свят човек на име Дурсун Факъ. И той служил като имам на това племе. И пред него те изказали мнението си. После се изстъпил напред. Той говорил с тъста на Осман Гази, Еде Балъ. Но преди да завърши, се появил Осман Гази. Той задал въпрос и разбрал какво искат хората. Осман Гази рекъл: „Каквото е нужно да се направи, направете го“. Дурсун Факъ отвърнал: „О, хане мой! Нуждаем се от разрешението на султана⁶.“ Осман Гази рекъл: „Аз завзех този град с моя собствен меч. Какво общо има с това султанът, та аз да трябва да искам от него разрешение? Същият Аллах, който му е дал султаната, на мене ми даде моята газа и моето ханство. И ако в името на това знаме той ще ме порицае, то аз издигнах моето знаме в борба срещу неверниците. И ако ми каже, че е от династията на Селджуците [Âl-i Salçukvan], аз пък ще кажа, че съм син на Гьок Алп. И ако твърди, че е дошъл в тези земи преди нас, то моят дядо Сюлейманшах дойде тук преди него“. И така, тези хора [или това племе] били убедени. Дал титлата кадия и правото да проповядва на Дурсун Факъ. Петъчното хутбе било прочетено първо в Караджахисар. Там те извършили и молитвите си за байрама.

Aşıkpaşa-zâde, pp.102-103.

В ислямската политическа традиция прочитането на петъчното хутбе в името на владетеля е прерогатив на суверенно (независимо) управление. Хрониката от XV в. изопачава реалностите от ранния XIV в.; всъщност Селджукският султанат е унищожен от монголите през 1307г.,

4. Мурад I — османски владетел (1362-1389).

5. Сюлейман паша — най-големият син на Орхан; предвожда османците при първите им набези на Балканския полуостров и завладява Галиполи (1354 г.); умира през 1357 г.

6. Разрешението на селджукския султан на Коня (Иконион), който формално бил суверен на граничните вождове, подобни на Осман.

преди всякакъв опит на Осман да утвърди своя суверенитет. Освен това, след 1307 г. Осман и по-късно синът му Орхан плащат данък на монголския Илханат в Персия, чак до разпадането му в края на 30-те години на XIV в.

 Каква стратегия използва Осман, за да разшири основата на властта си?

Каква информация ни дават двата текста за етническата и религиозната структура на Северозападна Анатолия в началото на османското завоевание?

Ib. Първите етапи от османското завоевание на Балканския полуостров

I-3. Противоречията между християнските държави на Балканите и ролята им в улесняването на османската експанзия.

Остана Аморат⁷, който бе млад и буен, и се опълчваше силно против българите. Той искаше от гърците да го пропуснат, но бе възпирен от множеството кораби и катърци, които Кантакузин⁸ много добре хранеше и поддържаше, за да пазят брода на Галиполи. Аморат, както казахме, бе принуден да премине морето.

И когато Кантакузин видя, че не може да прехранва войниците по катърците, понеже не достигаше хляб и свинско месо, а и самата съкровищница всекидневно се изпразваше, и дукати и сребро не достигаха, обмисли това и изпрати пратеници в Търново, при българския цар Александър⁹ – да му помогне за прехраната на морската войска, за да пазят брода. Българите обаче, когато чуха това, надсмяха се и поругаха гърците, като не само ги обидиха, но ги напсуваха на жена и майка, и ги отпратиха празни. Когато видя това, Кантакузин се нажали много и изпрати пратеници и при сръбските господари Урош, деспот Углеш и крал Вълкашин, да помогнат за морските войски. И тези, като чуха това, се надсмяха, поругаха гърците, не само ги обидиха, но ги напсуваха на жена и майка, и ги отпратиха празни. Когато Кантакузин чу това, той се нажали много и недоумяваше що да стори. Тогава Кантакузин изпрати при българските царе и при сръбските господари, и им рече: „Не пожелахте да ми помогнете, обаче после ще се каете.” Те обаче никак не обърнаха внимание на тези думи, а отговориха: „Когато турците дойдат против вас,

ние ще се браним от тях.” Тогава Кантакузин се споразумя с Аморат, положила клетва и си дадоха един другиму писма, които се пазят до днес, да не увреждат турците в нищо на гърците навеки, нито в Романия¹⁰, нито в Македония. Турците обещаха да спазват тези неща и тогава Кантакузин даде на турците да преминат през Галиполи.

Георгиева, Китанов, с. 4-6.

Анонимният автор на българската хроника от XVI в.¹¹ има съвсем бегли и неточни познания за историческите факти от средата на XIV в. Всъщност Йоан Кантакузин се обръща към османците, водени от Сюлейман, сина на Орхан и по-голям брат на Мурад, за да му помогнат в гражданската война срещу император Йоан V Палеолог (1341-1391). По това време сърбите са управлявани от Стефан IV Душан (1331-1355), който използва гражданската война във Византия, за да завладее за себе си византийски територии.

Дали фактологическите неточности в анонимната Българска хроника намаляват достоверността на основната ѝ идея? Или пък те са резултат от желанието на автора да отпрати определено „послание”?

I-4. Ферман на Мурад I, който потвърждава правото на Евренос бей да управлява територията на Южна Македония (1386 г.)

7. Българската форма на името на Мурад I (1362-1389).

8. Йоан VI Кантакузин, византийски император (1341-1354); принуден да абдикира, става монах и се утвърждава като един от най-значителните късновизантийски учени.

9. Иван Александър (1331-1371).

10. През Средновековието с Романия не се означава съвременната географска Румъния, а територията на Византийската империя.

11. Анонимната българска хроника е от първата половина на XV в., но е достигнала до нас в препис от XVI в. – бел. ред.

Високият императорски знак повелява следното: До Негово достойнство, убежище на владенията, основа на провинцията, гордостта сред благородните завоеватели, командира на бойците воители за вярата, и унищожителя на неверниците и на езичниците, до Гази Хаджи Евренос бей — да пребъде щастието му — който премина през провинция Румелия заедно с моя брат, господаря Гази Сюлейман, и покори земи. За неговите заслуги дарявам му: град Гюмюрджина, после град Серес, цялата земя до Битоля, Биглища и Хрупища, които може да се смятат за един санджак [с доход десет пъти по сто хиляди *акчета*¹²], всичко, което спечели с меча си.

И аз те назначих за върховен командир над тези земи, над воините за вярата и над войниците, и ти наредих да бъдеш истински господар. Но внимавай да не те обхване суетата, така че да кажеш: „Аз открих и завладях тези части на Румелия“, а е добре да знаеш, че земята най-напред е притежание на Господа, а после на Пророка. И по заповед на всемогъщия Бог и на Пророка, и на неговия наследник, тя ти бе дадена.

Одбрани, I, с. 187-189.

Евренос е един от първите водачи на акънджиите (нередовна конница, сражаваща се за плячка). Ферманът от 1386 г. е част от систематичните усилия на Мурад I да включи в държавната рамка вождовете, които често пъти действат самостоятелно по време на първите етапи от османската експанзия.

Как Мурад I се опитва да си осигури подчинението и лоялността на Евренос бей?

I-5. Ролята на местните сътрудници в османската експанзия на Балканите

Описание на Сосмановата земя и имената на нейните крепости.

Говорят [rivayet iderlerki], че земята на Александросоглу Сосман¹³ се простирала покрай река Туна и стигала до Едирне. Стояла точно срещу Ефляк [Влашко]. На отсатъшната страна на Туна бил

Ефляк, а на отсамната страна — земята Сосманова. Весела земя била. Овце, мед и масло течали от нея към света. И богатата там били по-обилни от другата. И яките и крепости били повече, отколкото по другите земи. По български имената на крепостите и са тези: Ченге, Пъравади, Мадара, Вецфен, Добрич, Мечка, Ефлека, Гьозке, Крапчене, Кираставча, Ески Истанбулук, Шумнъ, Черноз, Миглоч. Ейменоз, Кос Ова, Юрюк Ова, Търнавъ, която била Сосманова престолница, Никаболъ, Тон Биргоз, Зишт Ова, Нюкесри, Търака, Силистре. Повечето от тези крепости стояли покрай Туна.

Разказ за идването на Али паша около крепостта Пъравади [Провадия].

Говорят, че щом сбрал войската, Али паша¹⁴ се вдигнал от Едирне и дошъл до Айдос. Макар и неверник, субашията на Пъравади, на име Хюсеин бей, се славел с великодушието си. Той излязъл да срещне пашата и да го приветства. На другия ден пашата преминал река Камчъ и дошъл до крепостта Ченге. Този ден си починал там, а на следващия се упътил за Пъравади. Отбрал набързо пет хиляди човека, па ги отпратил към Пъравади с Яхши бей, син на Тимурташ. Наредил му: „Превземи Пъравади, да не би да ни измамат и да ни я отнемат, че се случва!“. Яхши бей се вдигнал на часа и поел право към Пъравади. Пристигнали и поискали да се разположат на открито. Денят бил зимен, ваял сняг. Като не знаел защо са дошли, Хюсеин бей ги настанил в каменната крепост, та да предпазят конете от студа. А те като влезли там, още с падането на нощта ударили по кулата на укреплението и усвоили крепостта. Изпратили радостната вест на пашата по някой си, на име Мурад. На заранта пашата тръгнал и пристигнал в Пъравади. Влязъл в крепостта, настанил вътре свои хора, а мюезините прочели молитва и отклонявали намаз. След като оправил работите на крепостта, пашата се вдигнал оттам и спрял пред Венчан. Щом хората от крепостта го видели да пристига, те донесли ключовете на града. След един ден пашата влязъл в Мадара и Шумнъ и укрепил кулите им.

Нешри, с. 93-94.

12. Акче (аспра) — дребна османска сребърна монета; най-използваната парична единица за изчисление в периода XIV-XVII в.

13. Иван Шишман, българският цар в Търново (1371-1395); син на Иван Александър (1331-1371).

14. Али паша Чандарлъзаде, син на Халил Хайреддин паша, става, подобно на баща си, военен съдия, командир на армия и после велик везир от 1389 г. до смъртта си през 1407 г. Той демонстрира блестящи административни, дипломатически и военни умения, като служи на трима последователни владетели — Мурад I, Баязид I и Сюлейман Челеби.

Авторът на османската хроника от ранния XVI в. се опитва да подчертае заслугите на османските завоеватели и избягва да набляга върху договорките им с местните господари в Източна България; въпреки това обстоятелствата около тяхното сътрудничество лесно могат да бъдат открити в извора.

Какво се случва с християнския управител на Първади (Провадия) след османското завоевание? Какво предполага името „Хюсеин бей“? Бил ли е Хюсеин бей предател, жертва или пък „измамник“? Бил ли е той щедър, корумпиран или пък милостив (дожеляло му за конете)? Или всичко това едновременно? Сравнете действията на Али паша с тези на Хюсеин бей. Кой е по-умел като политик и воин? По какъв начин личните характеристики (на главните герои) придават цвят на историческите събития?

► **И 1. Баязид I пристига на помощ на обсадения Никопол в нощта преди битката с кръстоносците (1396 г.) — османска миниатюра (ок. 1584 г.)**

15. „Ромей“ е самоназванието на народа и империята, които от средата на XVI в. стават известни в историографията като „византийци“.

Lewis, p. 285.

Защо християните са изобразени в облекло от XVI в.? Открийте друг елемент в миниатюрата, който не е използван от османците през XIV в. Как е представен султанът в сравнение с другите персонажи, например с християните? Защо фигурите са толкова големи в сравнение с пейзажа и сградите?

I–6. Обяснения за османския успех срещу християните (XIV в.)

А. Григорий Палама (1354 г.)

Някои от тях [турците] се обърнаха към мен, започнаха да спорят, и за да компенсират слабостта на аргументите си, представиха пленничеството [ни] като белег за липсата на основа на нашата религия.

Тъй като тези нечестиви хора, омразни на Бог и безчестни, се хвалят, че са победоносни срещу *ромейте*¹⁵ поради любовта си към Господа; те не знаят, че този долен свят пребивава в грях и че по-голямата част от него принадлежи на онези, които потискат съседите си с оръжие в ръка; поради това чак до времето на Константин, който управлявал наистина в Божия любов, езичниците владеели почти целия свят и дори след него, много дълго време, другите не се отличавали изобщо от тях или пък се отличавали съвсем малко.

Philippides-Braat, pp. 140-143.

Григорий Палама (1296-1359; обявен за светец през 1368 г.) е един от водещите православни богослови през XIV в. Той защитава и теоретично развива исихазма, а също става и архиепископ на Солун. През 1354 г. е заловен от османците и преживял една година в плен, преди да бъде откупен от сърбите. Този пасаж е от писмо до паството му в Солун, в което си припомня своята съдба по време на пленничеството.

Б. Ханс Шилтбергер (1396 г.)

Неверниците твърдят, че те са покорили християнските земи не поради собствената си мощ и мъдрост, нито пък поради собствената си святост и смирение, а поради греховността, порочността и

високомерието, разпространени сред християните.

Ето защо всемогъщия Бог ги предопределил да завладеят християнските земи и да покоряват все повече и повече от тях, тъй като християните не съгласуват своето законодателство със законите — църковни и светски — а чрез законите си само търсят печалби и облага, богатите потискат бедните с дворцовите си маниери, не помагат на бедните, нито с имот, нито като им въздават правосъдие, и също така не се подчиняват на правилата на религията, която Месията им е завещал.

Всички нещастия и поражения, които ги споделят, са предопределени от Бог, поради тяхната несправедливост и порочност.

Шилтбергер, с. 133.

Ханс Шилтбергер участва в кръстоносния поход от 1396 г. и е заловен по време на битката край Никопол. Неговият „пътепис“ е един от първите западни извори за османците.

Сравнете моралните съображения за османския успех в текстове I–3 и I–6. Какво мислите за логическо-богословската схема, описана в тези извори? Би ли могла тя да е актуална в наше време?

I–7. Християнски тимариоти в провинцията Арванид, Албания (1431/1432 г.)

153. — Тимар, чийто държател е Петро, който изглежда, че е роднина по сватовство с писаря Йорги, поради което той дойде да поеме тимар. По времето на нашия [покоен?] султан¹⁶, Йомер от Сарухан беше онзи, който [пръв] се хранеше от него¹⁷. По времето на нашия султан¹⁸, той бе даден на настоящия държател, който притежава грамота от нашия султан. Село Лагос, 6 домакинства, 1 вдовица. [Очакван] приход: 531 [акчета].

İnalçık 1987, p. 59.

В ранната фаза от управлението си османците се опитват да осигурят сътрудничеството на поне част от местната аристокрация. Затова те включват по-знатните благородници като васали, понякога изисквайки от тях да изпратят синовете си като заложници в султанския двор (такъв е случаят с прочутия Скендербег, с истинско име Георги Кастриоти, син на Гьон Кастриоти, владетел на Средна Албания). По същото време османците раздават малки тимари на дребни аристократи-християни, както е документирано в този регистър. Това положение по-късно се променя, когато османското управление се стабилизира и тимари вече се предоставят само на мюсюлмани.

Обърнете внимание на факта, че текстът разказва за християнин, заменил мюсюлманин като държател на тимар. Как си обяснявате тази промяна? Каква друга форма на сътрудничество е отразена в този извор?

I–8. Сръбски деспот като османски васал (1432 г.)

След Крушевац преминах на сал река Морава и навлязох в държавата на рашкия или сръбския деспот. Земите отвъд реката принадлежат на Турчина, а тези отсам реката са на деспота, който плаща за това на султана 50 000 дуката годишно [...]

Дойдох до град, наречен Некодим [Некудим], град като село, сред хубава и плодородна местност. В този град престоява деспотът на Рашка¹⁹, защото е сред много хубави гори и реки, удобни за всякакъв вид лов на дивеч, и със соколи. Срегнахме господаря в полето, който отиваше да наблюдава лова със соколи над реката, заедно с трима от синовете си и около петдесет конници. Придружаваше ги и един турчин, дошъл от името на Великия Турчин с нареждане деспотът да му изпрати сина си и своите хора във войската, какъвто бил редът. Защото освен данъка, който му плаща, той бил длъжен да изпраща – когато султанът поиска – втория си син с хиляда или осемстотин конници. Освен това, Турчинът получил една от дъщерите му за жена²⁰ и въпреки

16. Мехмед I (1403-1421).

17. Тук означава „се ползваше от него“.

18. Мурад II (1421-1451).

19. Джурадж Бранкович, сръбски деспот (1427-1456). Той изгражда крепостта Смедерево на Дунава като нова столица на Сърбия и се опитва при трудни обстоятелства да поддържа баланса между двете съседни сили, кралство Унгария и Османската империя.

20. Дъщерята на Джурадж, Мара, е една от съпругите на Мурад II (1421-1451).

всичко се страхувал дали той няма да му отнеме цялата държава. Казаха ми, че някои рекли това на Турчина, а той отговорил, че така получавал повече конници, отколкото, ако владееше страната, която [иначе] трябвало да даде някому от робите си и тогава нищо не би получил.

Бертрандон де ла Брокиер, с. 100, 101-102.

Бертрандон дьо ла Брокиер е благородник от Бургундия, който пътувал надлъж и нашир из Източна Европа и Близкия изток. През по-голямата част от периода 1389-1459 г. Сърбия е васална на османците държава.

Как османците осигуряват лоялността на сръбския си васал? Какви са предимствата от това споразумение за двете страни?

I-9. Падането на Ново бърдо (1455 г.)

Оттам императорът²¹ потегли, през 1455 г., и обсади град, наречен Ново бърдо, т.е. Сребърната и Златната планина. Той го завладя чрез споразумение, с което обеща на гражданите, че ще ги остави в домовете им и че няма да им отнеме младите жени и малките деца. И когато градът се предаде, императорът нареди всички порти, освен една, да бъдат затворени. Когато турците влязоха в града, наредиха на всички глави на семейства да излязат през портата, с цялата си челяд, като оставят всичкото си имущество по домовете. Те сториха това, един по един. И императорът, стойки пред портата, направи подбор, като нареди момчетата да минат на едната страна, а момичетата на друга, мъжете бяха отведени до рова, а жените на четвърта страна. След това нареди всички изтъкнати хора между тях да бъдат изклани. Другите бяха свободни да се върнат в града и на нито един не беше забранено да пребивава в имота си. Подбра общо 320 момци и 704 жени. Той разпредели всичките жени между неверниците, а младите мъже взе за себе си за еничари и ги изпрати в Анадола, през морето, където бяха държани.

Аз, който пиша тези редове, също така живеех в град Ново бърдо и бях взет, заедно с двамата си братя.

Mihajlović, pp. 132-133.

Константин Михайлович, роден около 1435 г., близо до град Ново бърдо в Косово, е отведен в Мала Азия като пленник, заедно с други сръбски момчета. След това служи в еничарския корпус и става офицер. По-късно бяга в Полша, където служи в кралския двор и умира след 1501 г. Мемоарите му, написани между 1497 и 1501 г., са публикувани за пръв път в Прага през 1565 г. под заглавието „Турска история или хроника“.

Оценете надеждността на споразумението между Мехмед II и хората от Ново бърдо. Имало ли е местното население по-добра възможност? Имайте предвид специфичната съдба на разказвача на този текст. Какви чувства изразява по отношение на събитието, описано от него?

I-10. Турски опустошения в Словения — писмо на хабсбургския управител на Карниола (1491 г.)

През целия си живот не съм виждал толкова много злочестини в тази страна. Доколкото мога да видя, доколкото мога да изпратя своите служители и да ги видя да се върнат, те докладват, че [турците] са навсякъде над Шмарье: в Туряк, Чушперк, Добрепоље, Надлишек, Карнек, Жужемберк, Суха крайна, Рибница и Кочевье. В тези околии те опожариха всичко и без съмнение отведоха жителите и добитъка [...] бедните хорица едва бяха събрали реколтата и тъкмо се бяха приготвили да започнат вършитбата. Зърното, сеното и посевите са така опожарени, че [...] нямат нищо за ядене.

Що се отнася до другите турци, те лагеруват с основните си сили край Бела церкев. Чрез палежи и грабежи нанасят такива щети, че е тъжно дори да се пише за тях. Шентърней в полето, Хмельник, Ново место, Прежек, Костаньевица, Оточец, Мехово, всички тези околии бяха опожарени и опустошени [...] Цялата страна, от селските околии до Любляна, е опожарена и разорена. Очакваме ги по всяко време. Нека Бог с милостта си ги отклони!

Gestrin, Kos, Melik, pp. 51-52.

21. Мехмед II (1444-1446; 1451-1481).

? Какви били преките и косвените последици от османския набег в Словения? Преценете кои от тях причинили повече щети на местното население.

► И 2. Османската армия печели битката при Мохач (1526 г.) – османска миниатюра (ок. 1588 г.)

Lewis, p. 285.

? Как са изобразени унгарците? Разпознайте Сюлейман I. Сравнете това изображение на султана с образа от И1. Как са въоръжени еничарските воители?

► И 3. Пленени жители на Белград (1521 г.)

Samardžić, pp. 128-129.

? Отражава ли тази рисунка чувствата на пленниците? Опишете накратко случващото се, изобразено върху картината. Сравнете собствения си текст с текст I-11.

I-11. Християнски пленници в Босна (1530 г.)

Най-напред Долна Босна е много планинска, покрита изцяло с обширни гори и, като изключение малка част от земята, е много лошо обработена, просто защото хърватите и другите често я опустошават. Докато била притежавана от християни, властите не позволявали да се обработва. Но откакто я завладели турците, голяма част от Долна Босна била обработвана [...]

Същата нощ, няколко часа след нас, турците пристигнаха в селото Крушчица [Централна Босна], където прекарахме нощта. Те водеха около двайсетина бедни и нещастни християнски деца, момчета и момичета, които бяха заловили преди седем дни. През нощта, преди заминаването ни, ги предадоха на Усреф бей, пашата на Върхбосна²² (толкова, колкото му принадлежаша). О, нещастно вавилонско робство! [...]

Колко пъти сме гледали към тях, как стоят пред нас с вързани ръце, с очи, извърнати към небето, въздишащи, без право да говорят с нас. Когато един от тях се оказа насаме с нас, ни каза: „Колко много се надяваме да бъдем освободени с помощта на Христа! С радост бихме се преселили

22. Върхбосна е средновековен град (civitas Vrhbosna) в района на Сараево.

в страната ви, далеч от тази тирания. Сега губим надежда, когато виждаме, че и вие трябва да се кланяте на турския император и да го молите за мир”.

Отвърнахме им със съчувствие и ги подкрепихме с надежда за по-добра съдба. Моля те, Боже, всички тези, чиито сърца не могат да бъдат докоснати от турските насилия, да ги видят! Тогава те наистина ще съжалят тези хора, които смятаме за истински християни и които, въпреки неописуемите нещастия и тежки насилия, са останали верни на християнската вяра.

Kuripešić, pp. 17-23.

Бенедикт Курипешич пътува през Босна и други османски провинции до Истанбул като преводач на едно пратеничество на Хабсбургите.

Какви са икономическите резултати от османското завоевание на Долна Босна? Сравнете това положение с опустошенията в Словения. Опитайте се да обясните причините за тези разлики.

Іс. Падането на Константинопол / завладяването на Истанбул (1453 г.)

І–12. Византийски поглед върху падането на Константинопол – Георги Сфранцес

На 4 април, същата година [1453], султанът се завърна и обсади Града с всички видове машини и стратегически ходове, по суша и море. Той обсади всичките 18 мили от Града с 400 малки и големи морски съда откъм морето и с 200 000 бойци откъм сушата. Въпреки големите размери на Града ни, нашите бранители възлизаха на 4773 гърци, а също и само 200 чужденци.

[...] Във вторник, на 29 май [1453], рано сутринта султанът завладя Града ни; по време на завземането бе убит моят покоен господар и император, господарят Константин²³.

[...] Аз бях взет в плен и изстрадах ужасите на проклетото робство. Накрая бях откупен на 1 септември, 6962 г. [1453], и заминах за Мистра²⁴. Съпругата и децата ми преминаха в собственост на някакви по-възрастни турци, които не се отнасяха с тях лошо. После бяха продадени на султанския *Мирахор*²⁵, който натрупа огромно богатство като продаде много други красиви аристократки.

[...] Може би някой иска да узнае за приготвянето на императора преди обсадата, докато султанът

събираше войските си, и за помощта, която ние получихме от християните в чужбина. Никаква помощ не бе изпратена от другите християни [...]. Императорът се съгласи името на папата да се споменава в нашите служби, по необходимост, тъй като се надявахме да получим някаква помощ [...] Шест месеца по-късно получихме от Рим толкова помощ, колкото ни бе изпратена и от султана на Кайро.

Sphrantzes, pp. 69-72.

Георгиос Сфранцес е късновизантийски висш сановник и за известно време пръв министър. След като е откупен, става монах и написва хроника, която е един от основните извори за падането на Константинопол. Опитвайки се да оправдае политиката на късна Византия, Сфранцес обвинява католиците, че не са помогнали на византийците, пропускайки факта, че след религиозната уния от Флоренция (1439 г.) папата успява да организира няколко кръстоносни експедиции срещу османците; вярно е обаче, че след съкрушителните поражения при Варна (1444 г.) и Косово (1448 г.), усилията за изгласването на османците от Европа и за спасяването на Византия са прекратени, и в момента на последното османско нападение Константинопол получава съвсем малка помощ.

23. Константин XI Палеолог, последният византийски император (1449-1453).

24. Мистра е столица на византийското деспотство Морея, завладяно от османците едва през 1460 г.

25. Османски сановник, началник на императорската конюшня.

 Каква е съдбата на оцелелите византийци след падането на Константинопол? Дали робството премахва благото да бъдеш от благородна и богата фамилия? Мислите ли, че друга политика би спасила Константинопол от османското завоевание?

I–13. Повторното заселване на Истанбул по времето на Мехмед II

На тези новодошли хора били дадени домове. Истанбул започнал да процъфтява. После направили всички тези хора подлежащи на *мукатаа*²⁶. Било им трудно да приемат това. Казали: „Вие ни изселихте от нашето място / имот [мюлк]. Затова ли ни доведохте, да плащаме наем за тези невернически домове?“. Някои избягали, оставяйки жените и децата си. Султан Мехмед имал роб, на име Кула Шахин, който наследил от баща си и който някога бил везир. Той му рекъл: „Мой велики султане! Прадедите ти покориha толкова много места. Те никога не налагаха мукатаа. От теб зависи да не я налагаш“. Султанът приел думите му. Той отменил тази мукатаа. Издал указ, според който, комуто е дадена къща да я запази като своя собственост. Дали документи на хората, в които пишело, че къщите са тяхна собственост. Градът отново започнал да процъфтява. Хората започнали да строят джамии, безистени, домове. Градът започнал да се развива. Тогава султанът имал везир, син на неверник. Той станал приближен на султана. Старите неверници от Истанбул били приятели на бащата на този везир. Те отишли при него и му рекли: „Хей, какво правиш? Тези турци

направиха така, че градът отново да процъфти. Къде е усърдието ти? Завзеha страната, която принадлежеше на баща ти и на нас. Притежават я и я ползват пред очите ни. Сега си приближен на султана. Направи нещо, за да попречиш на тези хора да развият града. Градът трябва да бъде в наши ръце, както беше някога“. Везирът рекъл: „Нека отново въведем мукатаа. Тези хора не трябва да могат да трупат имоти. Градът трябва да остане в бедствено положение. Той трябва отново да бъде в ръцете на нашите хора“. Този везир повлиял на сърцето на султана. Отново била въведена мукатаа. На един от тези заговорнически неверници бил даден псевдомюсюлмански роб за приближен. Те записали думите в съответствие с онова, което казал онзи неверник и заговорник. Въпрос: Кой е този везир?

Отговор: Това е Мехмед паша, Гърка²⁷. По-късно султанът наредил да го удушат, сякаш бил куче.

Aşıkpaşa-zâde, p. 193.

След завладяването на Константинопол през 1453 г., Мехмед II се опитва да го възстанови, за да има столица, достойна за империята му. Планът му за развитие на града включва двореца „Топкапъ“, няколко джамии и различни други обществени сгради. Важен аспект е заселването на града. За да постигне тази цел, той съчетава насилствената колонизация на градско население от териториите, които завладял, и привличането на доброволни заселници от цялата империя. Хрониката на Ашъкпашазаде описва някои от конфликтите, породени от тази политика, и отразява недоволството на турската аристокрация срещу издигането на сановници, подбрани от робите (кул) на султана, често пъти християни, наскоро приели исляма.

Id. Промени на населението и религиозни промени

I–14. Принудително преместване на население (сюрюн) от Мала Азия на Балканите (края на XIV в.)

Говорят, че в земята Сарухан²⁸ скитали чергари

[гъочер евлер], а зимували в полето на Менемен. В тази земя имало забрана върху солта. Те не зачитали забраната. Тогава Баязид Хан²⁹ пратил вест на сина си Ертугрул и му заповядал да излови всичките скитници в полето Менемен, да ги повери

26. По принцип мукатаа означава облагане на земя. В този конкретен случай означава, че тези колонисти трябвало да плащат наем за къщите, в които се нанесли.

27. Мехмед паша е велик везир от 1467 г. до 1470 г. „Рум“ е първоначалното турско название за „грък“.

28. Провинция в Западна Мала Азия. През XIV в. тя е отделно турско емирство, което е присъединено от османците през 1390 г., в началото на управлението на Баязид I.

29. Баязид I Светкавицата (1389-1402).

на свои сигурни хора и да ги засели в полето на Филибе. Ертугрул веднага изпълнил бащината си повеля и изпратил чергарите до един в полето на Филибе. Довели ги и ги оставили около Филибе [Пловдив], та те са сегашният народ на тази земя.

Нешри, с. 132.

? Имали ли са турските номади от Менемен избор дали да се прехвърлят на Балканите или не? Според вас какви са последствията от османското завоевание за турското население на Анадола?

I–15. Османски обещания, отправени към босненските селяни – писмо на крал Стефан Томашевич (1461-1463) до папа Пий II

Турците построиха няколко крепости в кралството ми и са много любезни към селското население. Те обещават свобода на всеки селянин, който приеме исляма. Простият селски ум не може да разгадае тази лукава хитрина и си мисли, че свободата ще трае вечно.

Andrić, p. 15.

I–16. Йоасаф, православен епископ на Видин за насилствената и доброволната ислямизация (XV в.)

О, позор! И мнозина се прехвърлиха към непристойната Мохамедова вяра: едни, които се изпоплашиха от страх, някои, които се омекчиха чрез ласкателства или бяха победени чрез материална придобивка, други пък се присъединиха към враговете, като поради простотията си се подмамваха чрез писма и хитрост.

БИБ, IV, с. 206.

I–17. Кадийска регистрация на приемане на исляма от младо момче без баща (1636 г.)

Зиммията Тотодори, момче на около десетгодишна възраст, от село Ортакъой, каза Лefкоша [рече]: „Сега оставих лъжливата вяра и бях почетен с исляма“. Взема името Мустафа.

Jennings 1993, p. 139.

По принцип хората биват записвани в регистрите с първото и бащиното си име (X, син на Y). Фактът, че в случая с Тотодори няма споменаване на баща му показва, че вероятно той е бил незаконнороден син.

I–18. Молба от младеж, желаещ да приеме исляма (1712 г.)

Ваше Величество, честити и блажени, султано мой. Бъдете здрав!

Аз, Вашият роб, съм бедняк от казата Русучк [Русе]. В родното ми място у мен се породи желанието да стана мюсюлманин и затова дойдох при Вас. Молбата ми е да бъда удостоен с честта да приема исляма в присъствието на Вашата султанска особа. Благоволете да ми отпуснете един кат дрехи и нещичко за препитание. Моля за Вашето разпореждане.

Заповедта принадлежи на Ваше Величество, бляскавия мой султан.

Вашият роб Абдуллах

Радушев, с. 160.

Избройте възможните мотиви на християните да приемат исляма в Османската империя. Погледнете също и текстове III–13 и IV–31.

Възможно ли е приликите между двете религии да са стимулирали ислямизацията?

Свържете това с източника за Божието наказание за християните. Възможно ли е усещането за вина и за Божие наказание да са стимулирали приемането на исляма?

Какъв е цялостният ефект от османското нашествие върху етническата и религиозната структура на Югоизточна Европа?